

Archivář Jan Bedřich Novák

(K 100. výročí jeho narození)

Josef Kollmann

Archivář Jan Bedřich Novák se narodil 27. listopadu 1872 na zámku Orlík, kde působil jeho otec jako vychovatel synů knížete Karla Schwarzenberga. Prostředí, ve kterém Jan Bedřich Novák vyrůstal na něj mělo bezpochyby velký vliv. Středoškolské vzdělání absolvoval na vyšším gymnázium v Žitné ulici v Praze. Svou zálibu v dějepise se rozhodl prohloubit studiem na univerzitě, na kterou nastoupil v roce 1891. Stal se žákem dvou vynikajících profesorů Josefa Emlera a Jaroslava Golla. S Josefem Emírem ho poutal dokonce i přátelský vztah, který mezi sebou měli Emler a Novákův otec. Díky Emlerovi poznal archivní prostředí již jako student. Získal výbornou paleografickou praxi a rozšířil si i praxi v archivech. Opisoval archiválie v zámeckém archivu na rodném Orlíku, pořizoval opisy archiválií v místodržitelském archivu v Praze a také ve Státním archivu ve Vratislavi.

Po roce, kdy ukončil dobrovolnou vojenskou službu, odešel do Vídně a stal se členem Ústavu pro rakouský dějezpyt. Jako člen Ústavu byl vyslán pracovat v mnichovských a severoitalských archivech na Regesta Habsburgica. Souběžně navštěvoval vídeňskou univerzitu, kde na přednáškách profesora Alfonse Huberta vypracoval svou disertační práci o domnělé totožnosti Jindřicha Italíka s Jindřichem z Isernie (*Über der angebliche Identität des königlichen Protonotars Heinricus Italicus mit Heinricus de Isernia*). Doktorské zkoušky složil s výborným prospěchem a své doktorské hodnosti dosáhl v roce 1897.

Jako stipendista odjel po vykonání zkoušek do Oxfordu studovat rukopis formuláře Jindřicha Vlacha. Poté se vrátil do Prahy a i přes své skvělé vzdělání, pestrý rozhled a poznání cizích zemí, pro něj v archivech nebylo žádné volné místo. V roce 1897 přijal místo praktikanta v Univerzitní knihovně a současně byl nucen přivydělávat si jako středoškolský učitel. Byl pevně rozhodnut stát se archivářem a naštěstí se v roce 1899 zřídilo nové místo čtvrtého adjunkta v zemském archivu, které mu usnesením zemského výboru z roku 1900 bylo svěřeno.

V roce 1901 se dr. Novák ujal výzkumu ve vatikánských archivech, kde zkoumal registra papeže Inocence VI. pro edici zemského archivu *Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia*. Ve výzkumu pokračoval v letech 1904-1905 a také 1907. Navíc mu bylo svěřeno podílet se na edici *Sněmy české*, což mělo být jeho hlavní ediční prací.

V roce 1916 došlo k důležité změně ve vedení zemského archivu. V dubnu zemřel třetí ředitel zemského archivu dr. Vojtěch Jaromír Nováček a jeho nástupcem byl jmenován dr. Jan Bedřich Novák. I přesto, že považoval za své hlavní poslání ediční práci, jako ředitel archivu hluboce promyslel problematiku zemského archivu a našeho archivnictví vůbec.

V programovém článku s názvem *Další úkoly zemského archivu království Českého* stanovil program činností archivu, vzal v potaz archivně teoretické otázky, ale vyslovil i své vlastní názory a nápady. Depoziční a sběratelská činnost by dle něj neměla být náhodná a měla by se vztahovat k dějinám držitele archivu. Upozornil na nutnost shromáždění spisů před r. 1874, uložení zemských desek a starých katastrálních map. Zajímal se hlavně o ochranu archiválií a možnost jejich využití. Trval na tom, že povinností všech archivů je především uspořádat veškerý materiál za dodržení provenienčního principu a opatřit je proti ohni, vlhku a škůdcům. V neposlední řadě uvedl požadavek na zřízení archivní školy, nebo například plán na vystavění nové archivní budovy. Svůj programový článek ukončil slovy: „Nová budova bude začátkem nového života zemského archivu i českého archivnictví.“

Dr. Novák se zároveň po dr. Nováčkovi automaticky stal členem c. k. archivní rady ve Vídni, která v brzké době připravovala návrh na ochranu archivních památek. Postaral se, aby při komisi pro ochranu památek Národního výboru byla zřízena archivní sekce a také chtěl, aby byl zřízen Národní archiv. Byl jmenován do nespočetně mnoho komisí a poradních sborů, např. poradce Národního výboru, poradce ministerstva školství, člen komise ministerstva vnitra, nebo člen komise pro zřízení archivní školy.

Když byla v roce 1919 zřízena archivní škola, dr. Novák se ujal výuky paleografie a diplomatiky v prostorách zemského archivu. Zasloužil se o zřízení oddělení s názvem Archiv národního osvobození v Zemském archivu, a také zachoval památky na odboj z první světové války, což bylo taktéž součástí jeho programového článku *Další úkoly*. Byl členem komise pro vydávání Regest a komise pro vydávání desek zemských. Mimo výše zmíněné se stal členem České akademie věd a umění a později jejím generálním tajemníkem, což byl ojedinělý případ udělení tak vysoké pocty archiváři, který nebyl spojen s akademickou profesurou.

Díky svým vědeckým a jazykovým dovednostem byl často posílán na zahraniční kongresy, aby přednášel a reprezentoval českou historickou obec. Tyto přednášky byly vydány i tiskem. Mnoho jeho času zabírala i redakční činnost v rámci archivu. Upravoval např. tři ročníky *Zpráv zemského archivu*; tři ročníky *Věstníku České akademie věd a umění*,

nebo šest ročníků *Časopisu archivní školy*. Co se ediční činnosti archivu týče, dr. Novák založil nové edice *Český zemský archiv, katalogy, soupisy, registáře a rozborů* a *Knihovna Sněmu Českých*. Za jeho nejvýznamnější dílo je ovšem považován druhý díl sněmu r. 1611, který vyšel v roce 1929 nesoucí název *Generální sněm na hradě Pražském*.

Dr. Novák šel celé roky vytrvale za svým cílem a v roce 1928 se mu povedlo od města Prahy odkoupit stavební parcelu na Hradčanech, na které mohl začít se stavebními pracemi nové archivní budovy zemského archivu. Inspiroval se zahraničními archivy, které mu poskytly značné informace a jejich vlastní dokumentaci. Budova byla postavena poměrně rychle a už 17. května 1933 byla slavnostně otevřena. Pro dr. Nováka to byl dle jeho slov ideál, který se snažil uskutečnit od dob jeho nástupu na pozici ředitele do archivu v roce 1916 a den slavnostního otevření pokládal za nejkrásnější den z celé své úřední dráhy.

Po dokončení prací na archivní budově se dr. Novák rozhodl, že od 1. července odejde do výslužby, aby se mohl dále věnovat ediční práci a pokračovat v edici *Sněmy České*. Bohužel před dovršením svého 61. roku 29. října 1933 umřel. Jeho smrt byla náhlá a předčasná a ranila všechny, kdo ho znali, jelikož nepůsobil dojmem nemocného člověka.

Dr. Novák za sebou zanechal nespočet edičních a literárních prací v oboru diplomatiky a českých dějin, ale také novou budovu pro zemský archiv, která byla ve své době jedinou účelovou budovou u nás. Mimo již výše zmíněná témata, kterými se zabýval, se zabýval např. i Václavem II., Karlem IV., korespondencí maršála Schwarzenberga, nebo studiem česko-italských styků.

Život dr. Nováka byl ovšem velmi úzce spojen se zemských archivem, a když vezmeme v potaz dobu trvání archivu (92 let), působil v něm dr. Novák více než třetinu. Právě tato doba je považována za dobu největšího rozkvětu. Ačkoliv dostal nabídku univerzitní dráhy a nabídku habilitace na Karlově univerzitě, odmítl, jelikož se vždy cítil v první řadě jako archivář a věřil, že jeho pravým místem je místo v zemském archivu. V jeho době vytvořil v archivu krásné místo, kde se každému dobře pracovalo. Jeho autorita byla bezvýjimečná a dokázal si získat srdce všech, s nimiž přišel do styku.